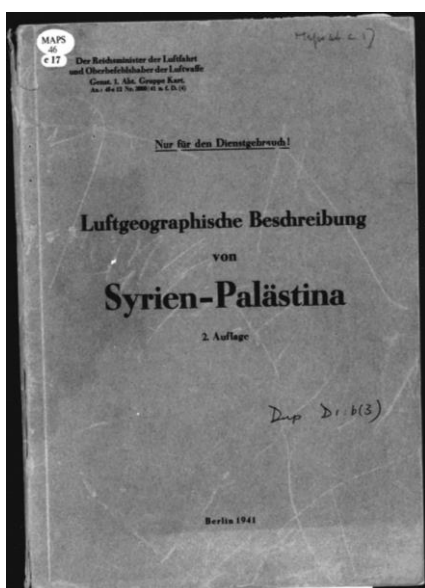

Coast Watching – Bird Plan

12 Jan 1941

דב גביש

שנת 1941 הייתה מאוד משמעותית בארץ. עם הכרזתו של מוסוליני על מלחמה לצידה של גרמניה ב-1940, נפילת צרפת ביוני והצטרפות צבאה לפקודת ממשלת צרפת של וישי, הייתה ארץ-ישראל לכודה, כביכול. בצפון, בלבנון ובסוריה, שלטה צרפת של וישי, ראשיד עלי אל-כילאני והמופתי חאגי אמין אל-חוסייני סגרו במזרח ובעירק, ומטוסי איטליה כיכבו בשמי המזרח-התיכון. עם ניצחונותיהם של הגרמנים בבלקן, יוון, כרתים ולוב, היה חשש בדרום מפני השלמת כיבושן של מדינות צפון אפריקה ונפילתן של אלכסנדריה, נמל מפתח בריטי בים התיכון, מצרים ותעלת-סואץ. באותה עת נהגתה בארץ תכנית Palestine Scheme, שנועדה להיערכות הפנימית במקרה של כיבוש גרמני. אולם מעמדה של בריטניה לא התערער במצרים ונמנע כיבושן של תעלת-סואץ וארץ ישראל. בשני עברי המתרס הייתה דאגה דומה לכוח המניע, למאגרי הדלק ולמתקני הזיקוק. החל ב-1940 הופצו המתקנים במפרץ חיפה, כ"ד יורדי הסירה אבדו בדרכם לחבל במתקני הדלק בטריפולי ב-18 במאי 1941 ובאוגוסט 1942 טובעה הצוללת האיטלקית "שיֶרָה" (Scire) במפרץ חיפה.

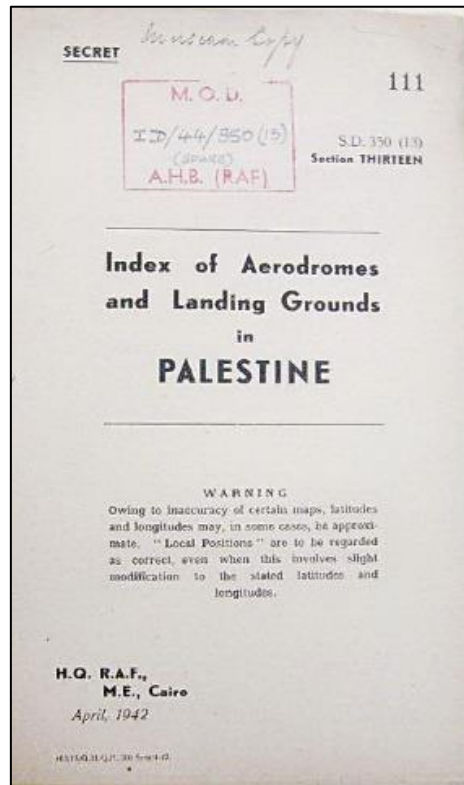
1

חוברת תצלומי אוויר גרמנית של ארץ-ישראל
ברלין 1941

מפרץ חיפה 24.6.1941

המערך הבריטי במזרח התיכון אוים בים ובאוויר. מחשש לכיבושה של אלכסנדריה ומחשש לחבלות הוקם בארץ משמר חופים של נוטרים, יהודים וערבים רוכבי גמלים והונחה מערכת

כבלים לאיתור צוללות במפרץ חיפה. מטוסים גרמניים ואיטלקים הלמו בשיירות הצי הבריטי, האיטלקים, שהפציצו את מתקני הזיקוק בחיפה בקיץ יולי-ספטמבר 1940 וינואר 1941, גרמו לאבדות כבדות גם בתל-אביב ויפו ותצלומי האוויר העשירו את המודיעין הגרמני. אך הבריטים ייצבו את מעמדם אף הכינו בארץ תשתית לוגיסטית אווירית לפעולה במזרח אירופה.

מערך שדות התעופה הצבאיים בארץ (אפריל 1942)

התכנית הארעית של משמר החופים הוחלפה תוך זמן קצר במערכת תצפיות. לאחר כניסת איטליה למלחמה, הוקמו בארץ שש תחנות התראה מחשש לאווירוני-אויב. התחנות בצפת, עפולה, חיפה, זיכרון-יעקב, תל-אביב ובית-וגן בירושלים אוישו בנוטרים שהיו בדרך-כלל חברי ה"הגנה". לתחנות הללו לא הייתה משמעות מבצעית, אלא להיות עיניים, עד להתנערותה של מפקדת הצבא.¹ הנטל הביטחוני בארץ הוטל אז על הכוח האוסטרלי. ב-12 בינואר 1941 הורתה מפקדת הקורפוס האוסטרלי מס' 1 על הקמת מערך תצפיות בשם **Bird Plan**, לשם מתן התראה על מטוסים, ספינות וצוללות אויב המתקרבים לחופי הארץ.²

1 ספר תולדות ההגנה, ג', תשל"ב, עמ' 285, 340, 345, 417-418, 428-429.

2 AWM 54, Written Records, 1939-40 War: item no. 629/1/9

Bird Plan

AWM 54
629/119

G.473 PA
PW

AWM 54,
Written records, 1939-
var: item no. 629/119

H.Q. GAZA DISTRICT
AUSTRALIAN IMPERIAL FORCE
3 | 1 | 134

SECRET

1 Aust Corps.
12 Jan 41.

5 5 41

1 AUST CORPS GENERAL STAFF INSTRUCTION NO. 47-21057 A/P/R P. 2
521

COAST WATCHING - BIRD PLAN

- The following instruction cancels all instructions previously issued on this subject.
- Object. To give as much warning as possible of the approach of enemy aircraft and enemy vessels which may approach the coast of PALESTINE.
- Coast Watching System.
 - Coast watching posts have been established in 1 Aust Corps Area as hereunder:-

No of Post	Location	Remarks
Z 1	AL JURA 108119	Manned by Palestine Police personnel provided by District Superintendent of Police GAZA District
Z 2	SHEIKH HASSAN 1097105	
Z 3	TEL RIDON 803809	

 - All the above posts are connected by direct telephone lines with the GAZA Control, which is established in the Sig Office GAZA.
 - Appx A shows the system of communication for the whole of PALESTINE.

(קטע) Bird Plan

ההוראה כללה בנספחיה את נוהלי הדיווח: אל מי, על מה ואיך לדווח; היא כללה את רשימון עמדות התצפית ושמות הקוד שלהן, מקומן ברשת הקואורדינטות של הארץ ואת מפת תפרוסתן. 22 עמדות התצפית נקבעו בחופים, על מגדלי מים ופסגות הרים והן חולקו ל-4 גזרות:

1. W – הגליל העליון
2. X -- חוף הים בצפון
3. Y – חוף הים במרכז
4. Z – חוף הים בדרום, סביב עזה

העמדות שמצפון לעזה ומדרומה אוישו על-ידי שוטרי המחוז, שהיו בקשר קווי אל מפקדת הקורפוס. עליהם היה לדווח מיידית למרכז הקשר בעזה, למפקדות בחיפה ולחיל-האוויר בירושלים. כל שדר על זיהוי מטוסים היה חייב להיפתח במילה Bird כדי לאשש את אימותו ופיצוחו, עליו היה לכלול את מספר המטוסים הנצפים, זיהוים, כיוון וגובה טיסתם, מרחקם ממקום התצפית וזמן. סגנון הדיווח היה צבאי:

BIRD DZ1, E5, F3, G south, H medium, J 5 SW, K 1432

במלים של יום-יום: התצפית Al Jura מדווחת על 5 מטוסים לא מזוהים הטסים בגובה בין 5,000 ל-10,000 רגל במרחק 5 מייל בדרי מערב, בשעה 14:32.

SECRET
Appx "B"

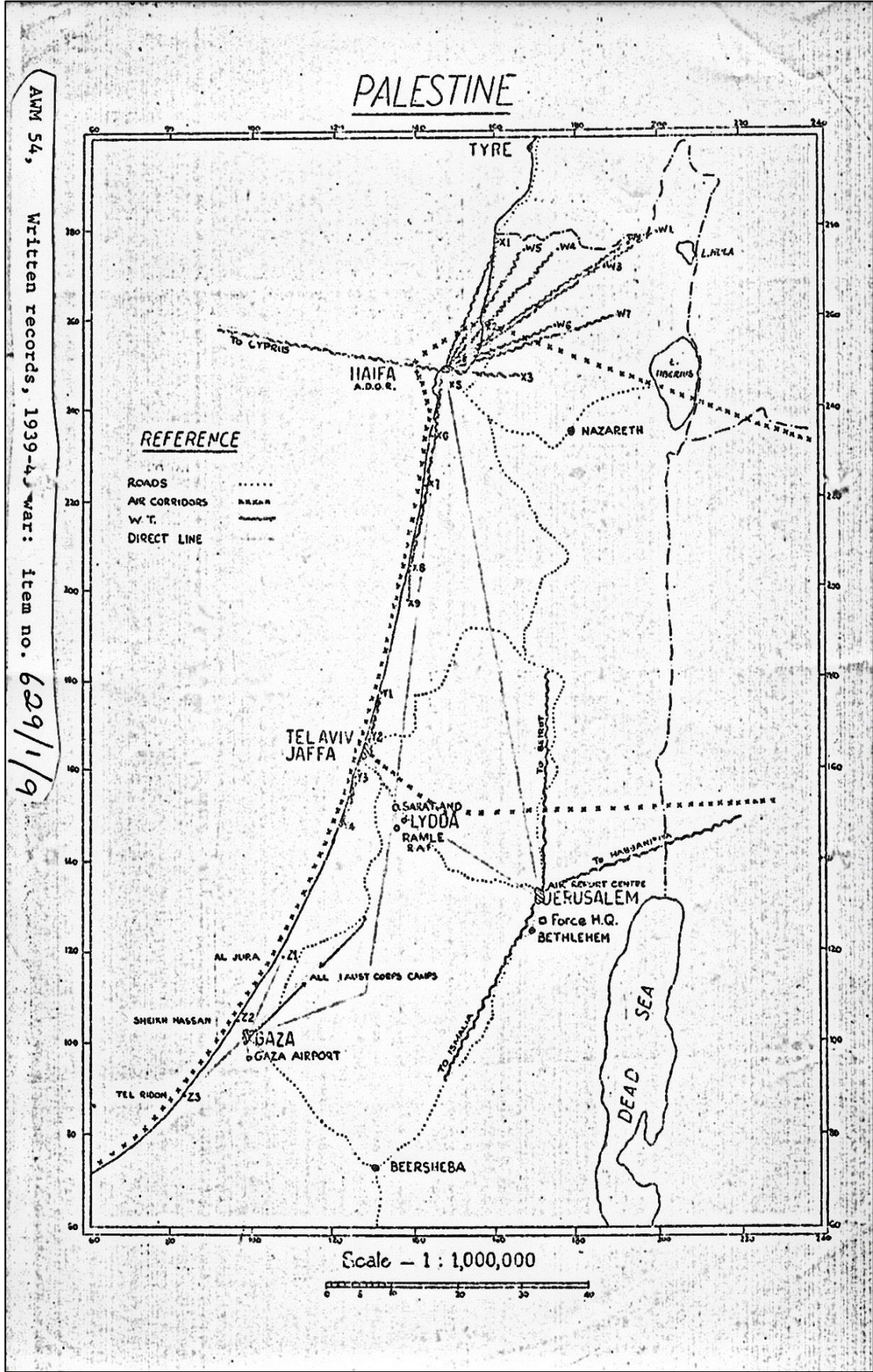
CODE NAMES FOR COAST WATCHING POSTS

AMM 54,
Written records, 1939-45 Mar: Item no. 629/1/9

Serial No	Location	Map Reference	CODE NAME for the purpose of defining plan in BIRD messages
1	NEBI YUSHA	202280	W1
2	SALHA	193276	W2
3	SA 'SA'	187271	W3
4	IQRIT	176276	W4
5	BASSA	167275	W5
6	MAJDEL KURUM	174258	W6
7	FARRADYA	190260	W7
8	RASEN MAQORA	161277	X1
9	ACRE	157258	X2
10	SHAFR AHG	166247	X3
11	YAHUSA	149246	X5
12	ATLIT	145234	X6
13	ZICHRON YAQOV	143223	X7
14	GIVAT OLGA	138205	X8
15	KAPR VITGIN	139199	X9
16	SIDNA ALI	132177	Y1
17	READING POWER HOUSE	129167	Y2
18	B. TGAM	125159	Y3
19	MINAT RUBIN	121148	Y4
20	ALJURA	108119	Z1
21	SHEIKH HASSAN	097105	Z2
22	TEL RIDON	803809	Z3

רשימת עמדות התצפית

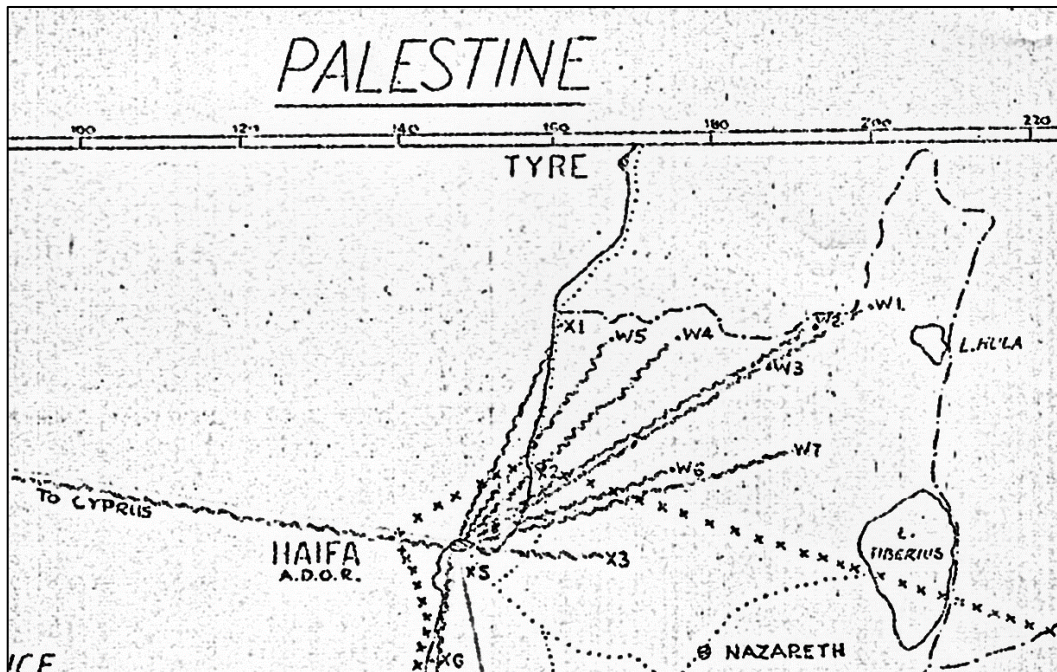
עמדות התצפית בצפון, בגליל העליון, שקבלו את קוד W, נשענו על המצודות שפרס צ'ארלס טגארט ב"כביש הצפון" נגד מטרד הכנופיות שחדרו מלבנון באופן חופשי: בסה, תרביחא, סאסא, סאלחה, נבי יושע ושתיים בקו עורפי על כביש עכו-צפת: מגיד אל כרום ופרדייה.

תפרוסת עמדות התצפית

כדי למנוע אי-הבנות סומן מסדרון-אוויר לאורך חוף הארץ. המסדרון עקף את חיפה, את ההר והנמל על מתקניו ומערכותיו במפרץ ופנה מזרחה אל עבר-הירדן. באזור תל-אביב המסדרון התפצל ופנה לכיוון סרפנד (צריפין) ושדה התעופה ברמלה, והמשיך גם הוא מזרחה אל עבר-הירדן. בסרפנד ישבה אז מפקדת הצבא הבריטי בארץ-ישראל ועבר-הירדן בפיקודו של גנרל הנרי מייטלנד וילסון, ששרת שנים רבות במזרח התיכון.

מחשש לכיבושה של הארץ מצפון וניתוקה מהמאחז המרוחק בעירק נערכו הבריטים לפלישה אל מדינות המנדט הצרפתי דרך ארץ-ישראל ולבנון של וישי. לרשותם עמד הכוח האוסטרלי שנוהל ממפקדה בדיר סג'יד עם יחידות מצבא "צרפת החופשית" בתקווה לשכנע את אחיהם הצרפתים, שמעבר לגבול, להניח את נשקם. בהכנה למבצע נשענו הכוחות על מערכת המשטרות ו"כביש הצפון" בנתיב שהוליך עד לירמוך. הקו מא-זיב לנבי יושע תוגבר אז בעמדות מבוצרות (Blockhouse), ונשען על תעלה אנטי-טנקית, מחנות והקמה צפויה של שני שדות תעופה.³

תפרוסת עמדות התצפית בצפון הארץ (קטע)

גג המבנים הארעיים במשטרות סומן בראשי התיבות של שמן, לשם זיהוין ממטוסים, בדומה לסימון הגגות בימיו של הנציב ווקופ, אך לא בקוד⁴ ועם הקמת מבני הקבע של מצודות המשטרה הזדקק מעליהן צריח תצפית גבוה ובולט.

³ משה שריר, פוקי חיים, 1988, עמ' 51, 69-72.

⁴ ר' באתר את מאמרי: הקש בגג.

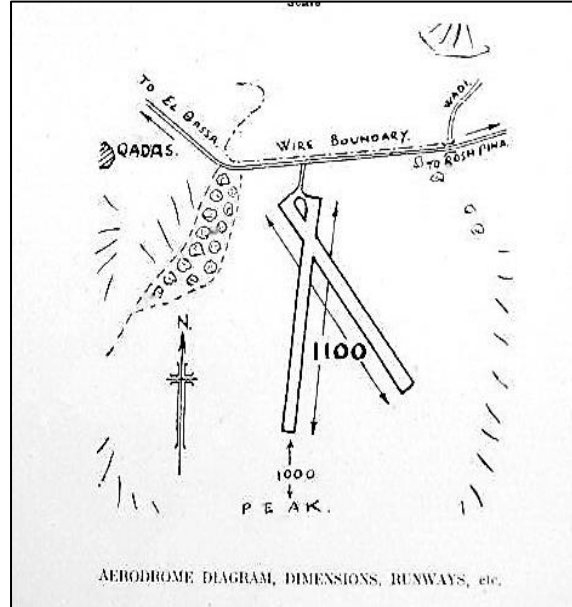
נבי יושע (NY)

המצודה וצריח התצפית

בעוד הבריטים לוחמים נגד הגרמנים והאיטלקים במדבר המערבי, עם חטיבה מצבא צרפת החופשית בפיקודו של הגנרל פייר קניג, הופעלו חוליות של סיירים לקראת הפלישה ללבנון ביולי 1941. האוסטרלים נותבו ללבנון מכביש הצפון דרך כמה צירים, מהם שלושה עיקריים: עמק עיון, ראש הנקרה ובינת ג'בייל, בגיבוי של שני שדות תעופה. השדה המזרחי תוכנן בעמק בין נבי יושע לקדש והשדה המערבי תוכנן בבסה (בצת), לרגלי ראש הנקרה.⁵

⁵ ש' שטרית וא' קוסובסקי, **משטרת ישראל בשביל ישראל**: מבני משטרה היסטוריים בארץ ישראל, 2016 (2013), עמ' 45, ומוזיאון מצודת כ"ח.

שדה קדש

המודד משה שריר, שמלאכתו הייתה במדידה במתקנים צבאיים בריטיים, סיפר בספרו, ששדה קדש נועד היה להיות זמני.⁶ ואמנם נמצאו בעמק קדש כמה שרידי בונקרים, אך לא מסלולים. לעומת קדש, שאולי נועד להיות גיבוי למפקדה האוסטרלית בבית גבייל, שדה בצת הותקן והוכשר כנראה רק לאחר הפלישה ושרד את פגעי הזמן. כך העידו שני מטוסים סוריים מדגם מיג 17, שלא עודכנו ונחתו בו ב-12 באוגוסט 1968.

שדה El Bassa (בצת), 7.1.1945, PS 14/ 6080